

АНОТАЦІЯ

Голос Г. А. Виховання ціннісних ставлень у школярів в Японії (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі 01 Освіта / педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. – Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України, Київ, 2021.

Дисертація є історико-педагогічним дослідженням з проблеми виховання, у якому вперше у вітчизняній педагогічній науці комплексно досліджено теоретичні засади та практику реалізації змісту виховання ціннісних ставлень у школярів в Японії (друга половина ХХ ст. – початок ХХІ ст.).

Вивчення стану розробки проблеми виховання ціннісних ставлень у японських школярів дозволяє стверджувати про недостатнє розкриття українськими науковцями проблеми як системного явища.

Методологічну і теоретичну основу дослідження становлять положення теорії цінностей, положення психології про формування особистості засобом ставлень, положення соціології і культурології, положення методології порівняльної педагогіки.

Проаналізовано основні поняття дослідження: «цінності», «ціннісні ставлення», уточнено сутність понять «виховання ціннісних ставлень», «зміст виховання».

Дотримання принципу об'єктивності дослідження здійснено через вивчення оригінальних історико-педагогічних джерел, навчально-методичної літератури, нормативно-законодавчої бази, аналітичних публікацій, доповідей МЕХТ, NIER, OECD, WHO, UNICEF, EU, АРЕС. Специфіка предмета дослідження зумовила використання комплексу методів: аналізу,

синтезу, порівняльно-зіставного, структурного, узагальнення, спостереження, обговорення, хронологічного аналізу.

Встановлено, що оформлення проблеми виховання ціннісних ставлень у педагогіці передувала полеміка європейських філософів щодо феномена цінностей як продукта культури. Суттєвий вплив на трансформацію теорії цінностей у перспективі взаємин справив людиноцентристський розвиток наук. Поза суперечливими реаліями, які супроводжували все ХХ ст., педагогіка цього періоду набуває ознак рефлексивності, закладаються підвалини для цілісного осмислення освітніх явищ. Людиноцентрований контекст розвитку наук, транснаціональні процеси, розширення локальних меж, зокрема під впливом східноазіатських культур, позначаються на освітній полеміці, центральними поняттями в якій стають «цінності», «суб'єкт – суб'єктний зв'язок», «фасилітація», «діалог культур». З цього фундаменту у відносно різний час зрушила уся глобальна педагогіка зі спільними проблемами і базовими цінностями.

Від 1990-х років ціннісно-ставленнева проблематика активно досліджується в українській педагогіці, продовжуючи становити широке поле філософських міркувань. На системно-ціннісній основі у 2004 р. з'являється «Національна програма виховання дітей та учнівської молоді», що зафіксує поняття «виховання ціннісних ставлень» у науковому педагогічному обігу. Аналіз джерельної бази, що розкриває сутність виховання, процес формування ціннісних ставлень у школярів, дозволив нам дати власне визначення поняттю, яке ми інтерпретуємо як долучення школярів до емоційно-інтелектуального досвіду, взаємодії, що сприяє розвитку в учнів розуміння і сприйняття цінностей, мотивує ставитися до них і діяти відповідно.

Реконструкція еволюції освітньої політики в контексті змісту шкільного виховання в незалежній Україні свідчить про етапний характер модернізації змісту шкільного виховання, про досягнення у реформуванні шкільної освіти і виховання (створення законодавчої бази, пошуки стратегії

розвитку системи освіти і виховання) і прогалини (поза концентрацією виховних директив, відсутня чітка стратегія національного виховання як одного з пріоритетів державної політики, мінімальний в середньому діяльнісний підхід у вихованні школярів, неякісне всебічне виховання школярів та ін.).

З'ясування теоретичних засад, практики реалізації виховання в пересічних закладах загальної середньої освіти спонукало до вивчення сталого, визнаного світом досвіду Японії, зокрема її системи шкільної освіти і виховання.

Японський досвід, безумовно, є корисним для України у світлі організації наскрізного виховання, налагодження партнерства між школою, батьками і громадою, створення умов для самореалізації учнів, покращення здоров'язберезувальної програми. Виховання ціннісних ставлень у школярів в Японії повною мірою відповідає поняттю «шкільне життя» на противагу штучно-лабораторному «процесу». Чітка стратегія національного виховання в Японії, стала освітня політика, рівномірна за національним масштабом організація і реалізація школою гармонійного виховання, якісне кадрове забезпечення значною мірою впливають на ефективність шкільної системи, привертаючи інтерес освітньої спільноти з усього світу. Повчальною видається готовність японських освітян до вивчення прогресивних, нових практик іззовні, адаптація їх під потреби національної школи.

Історіографія витоків і розвитку шкільної освіти в Японії підтвердила визначальну роль, яку справила у її модернізації і інтеграції у світовий культурний простір Доба Мейдзі. З'ясовано, що за всі часи існування школи (старої і нової) моральне виховання було її традиційним складником. Аналізується етапна динаміка освітніх перетворень у розрізі шкільної освіти і виховання від другої половини ХХ ст. (період переорієнтації японської системи освіти на демократичні цінності, здійснення освітніх перетворень Японією на самостійній основі, без контролю США) до 2019 р.; розкриваються засади, на які спирається сучасна школа.

З'ясовано, що сучасна система шкільної освіти і виховання в Японії є прозорою з погляду трансляції усіх складників виховання (законодавчий, змістовий, методичний). Зміст шкільного виховання характеризується сталою, системно-ціннісною, компетентнісною основою. Особливостями реалізації змісту шкільного виховання в Японії є його уніфікація, диференціація на різні рівні шкільної освіти, обов'язковий курс «Морального виховання».

Проаналізовано серію підручників з морального виховання, рекомендованих МЕХТ (Міністерство освіти, культури, спорту, науки і технологій Японії). Констатовано наповненість текстів життєвими орієнтирами (законоступняність, спільне добро, шкільний дух і патріотизм, здоров'язбереження, природозбереження, повага до життя, підкреслення цінності традицій, історії і культури своєї нації, повага до інших народів), закладених у чинному змісті шкільного виховання.

Висвітлено шляхи виховання ціннісних ставлень у японських школярів, схарактеризовано методи виховання, прийоми, форми виховної роботи. З'ясовано межі контролю школи за учнівською зайнятістю, функцію партнерства школа – батьки – громада.

Зіставлено схему реалізації змісту виховання ціннісних ставлень у школярів в Японії і Україні, що дозволило окреслити специфіку японської методики виховання ціннісних ставлень у школярів. Йдеться про координацію усієї освітньої діяльності зі змістом, його екстраполяція додатково на позашкільну діяльність, що є частиною формальної програми, обов'язковий курс «Морального виховання» з 1-го по 9-й класи, опора на учнівську мотивацію, пропаганда і імплементація активної трудової діяльності на користь шкільної / місцевої громади, управління учнівською зайнятістю в позашкільний час (обов'язкові клуби для школярів середньої і старшої школи), учнівське наставництво старший – молодший (senpai – kohai), комбінація різних форм і видів роботи із школярами, стимулювання учнівського саморозвитку. Велике значення у створенні творчого

середовища має взаємодія школи із батьками і громадою, організація профорієнтаційної роботи (йдеться про окрему практику на робочих місцях, розуміння ринку праці). Остання уможливорює самовизначення учнів із професійним шляхом вже на етапі середньої школи. До істотних інваріантів реалізації змісту виховання можна зарахувати: якісну здоров'язбережувальну програму, високий ступінь ресурсності шкільного виховання, діяльнісний підхід до реалізації превентивного виховання, якісне всебічне виховання школярів.

Вивчення практик реалізації змісту виховання ціннісних ставлень, зокрема проблем школярів, дозволило виокремити перспективні вектори для створення ефективної, рефлексивної системи виховання в закладах загальної середньої освіти в Україні: утвердження чіткої стратегії виховання, змісту; діялісно-орієнтована освіта і виховання; якісне покращення соціокультурного простору школи; зміщення акценту на учнівську взаємодію, колективні форми роботи; плекання культури співпраці між учнями, школою, батьками і громадою.

Обґрунтовано перспективи використання японського досвіду виховання ціннісних ставлень у школярів в умовах Нової української школи.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що у ньому *вперше* у вітчизняній педагогічній науці комплексно досліджено проблему організації і реалізації змісту шкільного виховання в Японії; уточнено сутність поняття «виховання ціннісних ставлень»; у зіставленні викладено засади шкільної освіти і виховання в Україні і Японії, схему реалізації змісту виховання; виявлено своєрідність японської моделі виховання ціннісних ставлень у школярів, шляхи реалізації змісту виховання школярів; окреслено рекомендації щодо творчого застосування досвіду виховання японських школярів в українських закладах загальної середньої освіти. Подальшого розвитку набуло положення щодо шкільного виховання в Японії як системи; до наукового обігу уведено автентичні та нові англомовні наукові джерела, які

розкривають специфіку виховання, соціально-педагогічні проблеми японських школярів.

Практичне значення дисертаційної роботи полягає у висвітленні положень і сформульованих на їх основі висновків, які можуть бути додатковими і актуальними для дисертацій зі схожою тематикою. Матеріали дослідження можуть використовуватись вчителями в закладах загальної середньої освіти з метою покращення організації виховання, створення позитивного шкільного клімату і ефективних умов для самореалізації школярів, налагодження партнерства між школою, батьками і громадою; матеріали дослідження можуть бути корисними у підготовці лекцій з порівняльної педагогіки у ЗВО, на засіданнях методичних об'єднань, курсах підвищення кваліфікації вчителів тощо.

Ключові слова: ціннісні ставлення, виховання ціннісних ставлень, шкільна освіта в Японії, зміст виховання, моральне виховання, заклади загальної середньої освіти.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, що відображають основні наукові результати дисертації:

1. Голос, Г.А. (2017а). Тенденції виховання на початку ХХІ століття. В *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. Київ: Вид. центр КНЛУ, 1(55), 38–42.
2. Голос, Г.А. (2017б). Виховання ціннісних ставлень: аналіз джерельної бази. В *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Київ: Вид. центр КНЛУ, 27, 133–139. Відновлено з: <http://visnyk-pedagogy.knlu.edu.ua/article/view/122115>
3. Голос, Г.А. (2018а). Виховна інженерія по-японськи. В *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Київ: Вид. центр КНЛУ, 29, 83–95. Відновлено з: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/463812.pdf>
4. Holos, A. (2018b). Kalocagathia on national values: historical context of value education. In *Pedagogy and psychology*. Budapest, VI (74), 23–26. Відновлено з: <https://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/httpsdoi.org10.31174send-pp2018-180vi74-05.pdf>
5. Голос, Г.А. (2019а). Досвід шкільного виховання в розрізі японської моделі. В *Молодий вчений: науковий журнал*. Херсон, 1 (65), 43–50. Відновлено з: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/1/11.pdf>
6. Holos, A. (2019b). Value education contents in Ukraine comprehensive schools: theory and practice. В *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. Київ, 1(9), 16–20. Відновлено з: <https://doi.org/10.17721/2415-3699.2019.9.04>
7. Голос, Г.А. (2019с). Проблеми дітей та учнівської молоді в Україні та Японії. В *Вісник університету ім. Альфреда Нобеля*. Дніпро, 2(18). 56–66. Відновлено з: <http://ir.duan.edu.ua/bitstream/123456789/2252/1/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%81.pdf>

8. Голос, Г.А. (2019d). Практика формування японської ідентичності в загальноосвітній школі. В *Вісник Львівського університету*. Львів, 34, 41–51. Відновлено з: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/pedagogics/article/download/10572/10775>

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Голос, Г.А. (2017c). До вивчення сучасного бачення сутності поняття «ціннісні ставлення». В *Україна і світ: діалог мов і культур*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 29 – 31 березня 2017 р. Київ: Вид. центр КНЛУ, 675–677. Відновлено з: <https://onedrive.live.com/?authkey=%21ANw9XSVFk5gxR7c&cid=68696B3E65309B90&id=68696B3E65309B90%2113609&parId=68696B3E65309B90%2112311&o=OneUp>
10. Голос, Г.А. (2019f). Шкільне виховання в Японії: досвід для України. В *До світу через мови*. Матеріали науково-практичної конференції, 20 – 22 березня 2019 р. Київ: Вид. центр КНЛУ, 67–69. Відновлено з: <https://onedrive.live.com/?authkey=%21ABk0VY5mWgJxR1A&cid=68696B3E65309B90&id=68696B3E65309B90%2120833&parId=68696B3E65309B90%2119936&o=OneUp>
11. Голос, Г.А. (2020). Шкільне харчування: досвід Японії. В *Модернізація освітнього середовища: проблеми та перспективи*. Матеріали Шостої Міжнародної науково-практичної конференції, м. Умань, 08 – 09 жовтня 2020 р. Умань: ВПЦ «Візаві», 35–38.

Наукові праці, що додатково відображають результати дисертації:

12. Голос, Г.А. (2019g). *Шкільна освіта в Японії*. Практико-орієнтовний курс для студентів за спеціальністю 014 Середня освіта. Біла Церква.

ABSTRACT

Holos H. A. Value based schooling in Japan (the middle of 20th century – the beginning of 21st century). – Manuscript.

Thesis for a Doctor of Philosophy Degree in Pedagogical Studies. Speciality 011 – Pedagogical and Educational Sciences. Ivan Zyazyun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, 2021.

The dissertation covers the issue of moral education in contemporary schools in Japan. Both theoretical basis and practical approaches are examined. Moral education in Japanese school is seen as similar to the practice provided in Ukrainian schools. In both education systems it is considered inseparable from training and learning. Varied teaching approaches, learning resources, students' activities in and out of school found in typical state Japanese schools have much in common with practices provided by the top-scoring or private Ukrainian schools. Taking into consideration the significance of ensuring educational equity, this research explores the context that raises Japanese state schools to a successful level with a focus on school approaches to moral education, social, emotional and physical well-being of students that might be implemented into Ukrainian schooling.

The first chapter «Theoretical basis of value based schooling in Ukraine» traces the genesis of value theory in pedagogics, examines relevant publications and practices of value education in Ukrainian schools. In addition, the origin of the «valuable attitude» concept used in Ukrainian pedagogics, as well as «National program on schoolchildren and youth value education» is clarified.

It was found that the issue of values and attitudes was launched in the end of XIX century by the European philosophers who comprehended the common ground of values – i.e. culture (H. Lotze, W. Windelband, H. Rickert, M. Scheler, N. Hartmann). Following philosophy, value theory soon penetrates psychological (J. Dewey, G. Allport, R. Rogers, O. Lazursky, V. Miasyshev), sociological (M. Rockeach, H. Hofstede, E. Hall, I. Kon), culturological, and cross cultural fields

(E. Fromm, M. Kahan, R. Benedict, M. Mead, P. Ariers). Psychology made it clear that values are reflected in human evaluation (likes/dislikes). Feelings, behavior and knowledge are essential constituents of attitudes. A significant contribution to pedagogical knowledge on attitudes was made by V. Myasishchev (known for his «ensemble of attitudes» concept). The scholar proved his hypothesis on interdependence between attitudes quality and quality of interaction. In terms of education he suggested that a teacher shows a range of attitudes to student (demanding, indulgent, friendly, hostile, fair or biased) causing him / her to respond accordingly (with respect, love, fear, hostility, distrust, and openness). The psychologist also noticed a changing nature of attitudes (can be strengthened, hidden, destroyed or reorganized) having demonstrated that they could be cultivated.

In sociological, cross-cultural researches values-and-attitudes problem was reflected in the context of culture uniqueness. It was found that the appeal to values allows to understand the meaningful side of life either of an individual, or a culture in general.

Value, human-centered context of sciences from the second half of the XX century determined the new course of world education science development. «Humanization», «interpersonal skills», «attitudes», and «values» were defined as the key concepts. Since the 1990-s, education systems worldwide have moved to this fundamental principle. The understanding of value education as a fragmental process, as something that is inferior to training was shifted by its holistic vision, understanding the equal significance of character / moral / value development along with students' learning achievements.

In Ukraine open discussion on humanistic, values-based pedagogics became possible since the 1990s. Before that time, Western philosophy of values was censored by communist ideology. With the first researches on this subject, Ukrainian scholars appeal to the issue of education, which corresponds to the Ukrainian character. Consequently, the urgency of education content revising was actualized (M. Stelmakhovych, O. Kononenko, O. Sukhomlynska, O. Vyshnevsky,

P. Scherban). Among the first Ukrainian scholars who dwelt on the issue of value education contents from the standpoint of system approach was O. Vyshnevsky. After his «The Code of Values of Modern Ukrainian Education and Development», a number of similar programs appeared. Among them one should mention «The National Program on value education in Ukraine» and based on it «Basic Guidelines for the Value Education in Grades 1 – 11». Their appearance consolidated in Ukrainian pedagogical thesaurus the concept of «valuable attitudes cultivation», which has remained valid in the last decade dissertations. Value education has become understood as a system of desirable characteristics, values, norms, attitudes etc. that school aspires to equip students with.

The first chapter also analyzes the Ukrainian legislative documents, governing state school activities, and value education contents transformation since 1991, revealing the surplus of agenda. It was concluded that instability in economics and politics significantly influenced the direction and duration of launched education reforms resulting in their blurriness.

Despite «The National Program» emphasizes the need to apply a value system approach, the analysis of dissertations within the period 2010 – 2016 suggests the tendency to cover the problems of value education at schools by aspect, yet not as a system. The mentioned apparently contradicts the logic of education as a holistic process.

The school value education observation since 2016 allowed confirming some positive shifts launched by current «New Ukrainian School» reform (curriculum and books revision, school infrastructure modernization, students' involvement into prosocial activities). At the same time, among barriers that block modernization of Ukraine schooling there is: predominance of informative nature of activities, minor status of nonacademic disciplines; consideration of value education as a private family issue, its poor resourcefulness, and unclear program contents (despite a number of agendas on value education at school).

The urgency to establish cohesive, responsible school communities on the one hand, and revealed contradictions on the other, actualize the comparative

analysis in this field. Japanese education system is world known for its excellence in holistic schooling, and this attracts a particular attention.

The second chapter «Value based schooling in the light of Japanese national character» outlines the history of school education since the Meiji era, reveals moral education status before and after the WW II, studies the contents and the practice of moral education implementation in contemporary schools.

It was found that Japanese education was remodelled in the Meiji period (1868 – 1912) after Western school systems. Every child regardless of status or sex was required to attend school. In 1900 four-year compulsory education was made free of charge. In eight years its duration was extended from four years to six; textbooks became standardized. All this laid the foundation for successful education system modernization in the following years.

From the beginning of the Meiji reforms until the 1880s, moral education at school was taught relying on Eastern morality and Western ideal of a «worthy man». The texts in moral education books were borrowed from English and American books on moral education. Students learned instructive stories about the lives of prominent personalities such as Confucius, S. Taishi, Kindziro, B. Franklin, Socrates and others. Following the political climate change in the next decade, the pro-Western ideal was abolished. Much influence was due to the Imperial Rescript on Education (1890) – literally a national program on society modernization. Before the World War II moral education was characterized by ultranationalism.

After the World War II, Japanese education system was reshaped according to American «pattern». Japanese schools were reinforced to operate on democratic secular values. In 1958 regarding the Japanese cultural peculiarity, refined from nationalistic ideology, the course of moral education (dotoku – the path of virtues) was returned into curriculum. In 1966 Central Council for Education published the «Image of Ideal Japanese». «Fundamental Law on Education», «The School Education Law», the «Course of Study», Japanese ideal (the contents of moral

education) became a sustainable framework for value based schooling implementation.

Reconstruction of education policy in Japan since the World War II demonstrates that schooling in Japan is being monitored by the state as a factor of social stability. The third wave of education reforms (1965 – 1974) was remarkable due to moral education contents adoption, which remains valid to this day.

The second chapter analyzes the contents of moral education, textbooks, methods and teaching approaches used in contemporary Japanese schools. The role of special activities (tokkatsu) – the system of well-rounded education is clarified. It was found, that Japanese school stresses on a positive school environment encouraging students to make efforts and interact. Difficulties in learning are considered by Japanese teachers as an essential experience for every student's personal growth. It was found that in Japanese schooling there is no differentiation regarding talents or abilities. In high schools self-reflection and self-development in students are highlighted. It is concluded that school–parents–community communication in Japanese school, quality of well-rounded education sufficiently contributes to common values shaping.

The third chapter «Comparative analysis of value / moral education realization in Japan and Ukraine» analyzes the parallels and peculiarities in value based schooling in Japan and Ukraine; outlines the problems of new generation as a lacmus of humanization in both education systems; provides with recommendations on Japanese school experience application in Ukrainian schooling.

Comparative analysis showed a number of common elements in school education in Japan and Ukraine: relatively centralized schools, both systems are governed by national legislation and international human rights norms; both pursue a regional integration policy. In both countries holistic, value, and competence-based approaches are fundamental orientations for schools to work on.

It was found that the peculiarity of the Japanese schooling consists of sustainability of school system; urgency of moral dimension in the school

activities; moral education taught as a core course; focus is made on students' self-management skills, socio-emotional development, collaboration in various activities and learning environments, school-home-community effective communication. Qualitative invariants in Japanese value based schooling also refer to students' health program, extracurricular activities which is an integral part of curriculum in junior and high schools; school health and environment protection programs.

A study of students' well-being issues indicates that both societies face similar problems (emotional, physical and social well-being of students) which differ in scale and the ways these problems are solved.

Our study summarizes that the case of Japan holistic schooling is very close to new practice-based vector of the school life management in Ukraine, launched by the «New Ukrainian School» reform. Varied teaching approaches, learning resources, students' activities in and out of school found in typical Japanese schools have much in common with practices applied in top scoring, private Ukrainian schools. Japanese experience would be useful for Ukrainian schooling in the context of rigid framework of value education arrangement (regulatory, contents, didactic and methodical). It is also desirable to borrow a mechanism of student's engagement, and the ways schools interact with parents and community.

The conclusions drawn will be additional and relevant to the dissertations in the similar field.

Keywords: education system, schooling, moral education, value education contents, values and attitude, secondary school, Japanese schooling.

Ph.D. candidate's list of publications

Publications that contain the main scientific results of the dissertation

1. Holos, H. (2017). New tendencies in education in the 21st century. In *Theoretical issues on culture, training and value education: collection of scientific papers*, 1(55), 38–42.
2. Holos, H. (2017). Value education: publications overview. In *Bulletin of Kyiv National Linguistic University*. Series: Pedagogics and psychology, 27, 133–139.

3. Holos, H. (2018). Value education engineering in Japanese. In *Bulletin of Kyiv National Linguistic University*. Series : Pedagogics and psychology, 29, 83–95.
4. Holos, H. (2018). Kalocagathia on national values: historical context of value education. *Science and education a new dimension*. Series: Pedagogy and psychology. Budapest, Vol. 6 (74), 23–26.
5. Holos, H. (2019). Schooling and value education: Japanese experience. *Molodyi vchenyi : scientific journal*, 1 (65), 43–50.
6. Holos, H. (2019). Value education contents in Ukraine comprehensive schools: theory and practice. In *Bulletin of Taras Shevchenko National University*, 9, 16–19.
7. Holos, H. (2019). Children and youth wellbeing: *Ukraine and Japanese experience*. In *Bulletin of Alfred Nobel University*. Series: Pedagogy and psychology. 2019. № 2(18). P. 56–66
8. Holos, H. (2019). Shaping Japanese identity in secondary school. In *Bulletin of Lviv Univeristy*. Series : Pedagogics, 3, 41–51.

Published conference papers

9. Holos, H. (2017). «Valuable attitudes»: contemporary conceptualization. In *Ukraine and the world: dialogue of languages and cultures*. Proceedings of the International Scientific Conference. Kyiv: KNLU, 675–677.
10. Holos, A. (2020). School lunches: the experience of Japan. In *Modernization of the educational environment: problems and prospects*: Proceedings of the Sixth International Scientific and Practical Conference. Uman, 35–38
11. Holos, H. (2019). Japanese schooling: lessons for Ukraine. In *Ad orbem per linguas*: Proceedings of International Scientific Conference. Kyiv: KNLU, 67–69.

Additonal works

12. Holos, H. (2019). Schooling in Japan. Practice orientated course for students (specialty 014 – Secondary education). Bila Tserkva.